

Van danken en dienen gesproken door J.J. Cremer. Een analyse. 2026

Het verhaal beschrijft een **voettocht** op een warme zomer zondag door de jonge tuinmansknecht **Toon van Diezen**, die vanuit Arnhem op weg is naar zijn geliefde **Keetje** in Nijmegen. Onderweg wordt hij onverwacht meegenomen in de **tilbury** (koets) van de welwillende **heer van Veldzicht**, met wie hij een gesprek voert over geloof, dankbaarheid en het helpen van de medemens. Deze ontmoeting en de rit brengen hem sneller dan verwacht naar zijn bestemming, waar hij wordt herenigd met zijn verloofde en haar vader. In het slotmoment reflecteert Toon op de ware betekenis van **danken en dienen**, wat zijn visie op het leven en de liefde verandert.

In het verhaal wordt de visie op "danken en dienen" uitgedragen via de ontmoeting tussen de tuinmansknecht Toon en de herenboer van Veldzicht.

- **Dienen als daadwerkelijke naastenliefde**: Echt dienen betekent je medemensen helpen waar dat kan. De herenboer biedt Toon een lift aan vanuit het Bijbelse principe "Gelijk gij wilt dat de mensen u doen...". Hij verwacht daar geen beloning of overdreven dankbaarheid voor, omdat hulpvaardigheid vanzelfsprekend hoort te zijn.
- **Danken aan God**: Dankbaarheid aan God uit zich niet alleen in uiterlijk vertoon of starre regels, maar in het waarderen van het goede dat je ontvangt en het helpen van anderen.
- **Afwijzing van koud rationalisme**: Het verhaal neemt afstand van het standpunt van Toons kameraad Jan Wilders, die beweert dat bidden en danken nutteloos zijn omdat de natuur haar eigen gang gaat. Aan het einde verwerpt Toon deze denkwijze en noemt hij Jan Wilders "een fillezoof van den kouwen

grond; kropsla zonder hart". Toon en zijn geliefde Keetje concluderen dat men God wel degelijk moet danken en voor de naaste klaar moet staan.

In De Bazijn van 5 januari 1872 verschijnt een uitgebreide bespreking van de vertelling van de hand van Gispen:

- Gispen is **uitermate kritisch en negatief** over Cremers verhaal.
- **Scherpe en sarcastische samenvatting**: De recensent leidt het stuk spottend in als een verhaal dat vooral gaat over "vrijen en zoenen en dat ze elkaar krijgen". Hij hekelt het feit dat hoofdpersoon Toon het lopen naar zijn geliefde Keetje verkiest boven het bijwonen van de kerkdienst op zondagmorgen.
- **Kritiek op de inhoud van "danken en dienen"**: Volgens Gispen is er in het verhaal weinig van echt danken en dienen terug te vinden. Hij stelt dat Toon alleen wil "danken en dienen" vanuit het egoïstische en zoete gevoel dat hij nu zo gemakkelijk en snel bij Keetje is beland.
- **Afwijzing als "fundamentloos modernisme"**: Gispen noemt het verhaal een typisch voorbeeld van godsdienstige vrijzinnigheid (het modernisme). De auteur waardeert de religieuze boodschap van Cremer niet en bestempelt deze als **"stichtelijk geleuter"** en een **"fundamentlooze stichting"** die als gezichtsbedrog in het niet zal verzinken.
- **Vergelijking met Jan Wilders**: Gispen merkt op dat de denkbeelden van Toons sceptische vriend Jan Wilders inderdaad "modern" zijn, maar noemt Wilders' onverbloemde taal ironisch genoeg nog "wat ronder en gezonder dan die van een moderne dominé".
- **Waarschuwing voor de gevolgen**: Gispen sluit af met een protest: de opvattingen in Cremers verhaal zaaien volgens de auteur lichtzinnigheid en zullen uiteindelijk leiden tot zedelijke verwoesting en "bedrogen zielen" voor de eeuwigheid.

J.J. Cremer online bibliotheek
WWW.JACOBCREMER.NL

www.jacobcremer.nl